

Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi

Ulisa: Journal of International Studies

Cilt 3, Sayı, 1 - Volume 3, Number 1

6112 sayılı Kanun m.8/1(m) Yayın Hizmet İlkesi Bağlamında

Televizyon Haber Bültenlerinde, Türkçenin Doğru, Güzel ve Anlaşılır Kullanılması

Burçak ATEŞ GÜLER*

Ahmet ÇİFTÇİ**

ÖZ

Dil, bir iletişim aracıdır. İnsanlar ve toplumlar birbirleri ile ancak dil ile iletişim yani irtibat kurarlar. Uluslararası planda, "Hiçbir dil diğerlerinden iyi veya üstün değildir" fikri hâkimdir. Dünyada kullanılmakta olan 6.500 civarında dil mevcuttur. Kitle iletişim aracının hitap ettiği insanlar (kitle), cinsiyet, yaş, meslek, ilgi alanı, statü bakımlarından birbirlerinden oldukça farklı olduğu için, kullanılan dilin düzgün, doğru, anlaşılır ve akıcı olması gerekir. Zira hitap edilen kitle homojen değil, heterojen yapıdadır. Kültür de dil vasıtasıyla nesilden nesile aktarılır. Televizyonun: haber verme, eleştirme, kamuoyunun oluşumuna yardımcı olma ve oluşan kamuoyunu açıklama, eğitim-öğretim, propaganda, kültürü koruma ve geliştirme, mal ve hizmetleri tanıtmaya (reklam) ve dil öğretme-dili geliştirme gibi önemli işlevleri bulunmaktadır. Görsel-işitsel bir kitle iletişim aracı olan televizyonda haber sunumu ayrı bir önem taşımaktadır. Televizyonun en önemli işlevlerinden biri de dili korumak ve geliştirmektir. Ayrıca doğru, düzgün, güzel, temiz ve anlaşılır bir dil kullanmak kanunlarda öngörülen yayın ilke ve esaslarından biridir. Dilin bu şekilde kullanılması aynı zamanda kamuya hizmettir. Dilin korunması hem toplumsal hem de hukukî bir sorumluluktur. Bu konuda toplumu oluşturan tüm bireylerle birlikte televizyona da büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon Haber Bültenleri, Türkçe, 2954 ve 6112 sayılı Kanunlar.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, burcak.ates@trt.net.tr.

** Prof.Dr., Tez Danışmanı.

**Accurate, Beautiful and Understandable Use of Turkish in Television News
Bulletins in the Context of the Law No. 6112**

ABSTRACT

It is possible to protect the existence of a nation and to protect their language. A society without a language cannot reach the consciousness of being a nation. For this reason preserving national language is to protect nationality and culture. Television has important functions such as news, language teaching and language development. Fulfilling these functions contributes to the preservation of community culture and existence. The protection of language is both a social and legal responsibility. Television is also responsible with all individuals who ingender the society. According to social responsibility theory, reporting is a business that should be kept away from commercial concern. To use Turkish correctly, beautiful and understandable is a public service and legal obligation in television news bulletins that the society follows with interest. The legislation also includes the principles regarding the use of Turkish in radio and television broadcasts.

Keywords: Television news bulletins, Acts numbered 2954 and 6112.

Giriş

Dil (*language*), sosyal bir varlık olan insan için kendini ifade etme aracıdır. İnsanı diğer canlılardan ayıran yani insanı insan yapan düşünme yetisinin ve iletişimin temelinde dil vardır. Bu yönüyle dil, iletişim ile sıkı bir ilişki içerisinde. İletişim (*communication*), gönderenden yani kaynaktan alıcıya doğru bir etkileşim ya da mesaj (ileti) aktarım süreci olarak tanımlanabilir. İletişim adı verilen bu aktarım sürecinin oluşabilmesi ise; dil ile mümkündür. Ayrıca dil, bir toplumu millet yapan en temel unsurlardan biridir.¹ Kültür, bir toplumun maddi ve manevî bütün unsurlarını kapsamaktadır ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması yani geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurulması dil ile sağlanmaktadır.

Görsel-işitsel medya hizmet sağlayıcı olan televizyon, günümüzde gelinen teknolojik gelişmelerin katkısı ile dili kullanarak ulusal ve uluslararası alanda kültürel etkileşim sağlamaktadır. Televizyon aracılığıyla oluşan bu kültüre ise; “televizyon kültürü” adı verilmektedir. Bu bağlamda televizyonun toplumsal açıdan bazı işlevleri vardır. Televizyonun işlevlerden biri olan haber verme ve bilgilendirme işlevi, toplumun en temel haklarından olan haber alma hakkının bir güvencesidir.² Televizyon yayıncılığına önde gelen hürriyet “ifade (söz) hürriyeti” yani düşünce ve kanaatleri açıklama ve yayma hürriyetidir.³ Bu hürriyet ayrıca haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Toplumun haber alma hakkını kullanmasının ve televizyonun haber verme işlevini yerine getirebilmesinin temelinde de dil vardır. Televizyon haberlerinde görsel dil, işitsel dil ve yazı dili kullanılmaktadır.

Televizyon haberlerinin oluşturulmasından sunumuna kadar olan tüm süreçte dil hâkimiyeti kendini hissettirmektedir. Eğitimden spora, ekonomiden sanata kadar pek çok alanda gündemin önemli başlıklarının yer aldığı televizyon haber bültenleri söz ağırlıklı programlardır. Tıpkı televizyon dili gibi haberin de kendine özgü bir dili yani “haber dili” vardır. Televizyon haber bültenlerinde dili doğru, güzel ve anlaşılır kullanmak, haberin doğru algılanması açısından hayati önem taşımaktadır. Zira haberin yanlış algılanmasını sağlayacak dil kullanımı ulusal ve uluslararası alanda büyük krizler oluşturabilir. Ayrıca televizyon haber bültenlerinin izleyici kitlesi aynı niteliklere sahip, diğer bir deyişle homojen bir yapıda değildir. İzleyiciler farklı cinsiyetlerden, farklı yaşlardan, farklı mesleklerden ve farklı eğitim ve kültür seviyesine sahip kişilerden oluşmaktadır. O halde televizyon haberlerinde kullanılacak dil bu ayrı nitelikteki (heterojen yapıdaki) kitlenin anlayabileceği bir dil olmalıdır. Bununla birlikte her bilim dalının ve hatta her faaliyet

¹ Bir toplumu millet yapan diğer unsurlar şöyle sıralanabilir: tarih birliği, kültür birliği, ülkü birliği.

² 1982 Anayasası, m. 26

³ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.19, Avrupa Konseyi AİHS m. 10, 1982 Anayasası m.26.

alanının kendine özgü bir kelime ve kavram hazinesi (jargon) vardır. Haberlerin konuları da birbirinden farklı olduğuna göre, bu farklı kelime ve kavramların da doğru ve anlaşılır şekilde kullanılması önem arz eder.

Çevresinde olup biteni öğrenmek isteyen insan, merak duygusunu en zahmetsizce radyo ve televizyon haber bültenleri ile gidermektedir. Ancak bu çalışma televizyon haber dili ile sınırlıdır. Günümüzde televizyon ve televizyon izleyicisi bir dönüşüme uğramıştır. Gelişen teknolojiye ayak uydurarak, çağın ihtiyaçlarına cevap vermek dolayısıyla izleyicisini kaybetmek istemeyen televizyon programlarının içerik ve sunumlarında değişikliklere gidilmektedir. Bu doğrultuda televizyon haber bültenleri de gerek içerik, gerek sunum bakımından giderek magazinleşmektedir. Daha çok izleyici çekmek gayesiyle haber değeri olsun veya olmasın hemen her olay televizyonlarda haberlere konu olmaktadır. Haber değeri olmayan olaylar (meselâ bir kedinin ağacın üzerinde mahsur kalması ve kurtarılması olayı) televizyonlarda, özellikle de özel televizyonlarda magazin diliyle izleyicilere haber olarak sunulmaktadır.⁴ Ancak haber bültenlerinde dili (Türkçeyi) kullanırken gerekli hassasiyetin gösterilmesi, magazinsel anlatımdan olabildiğince kaçınmak gerekmektedir. Etki alanı ve hızı geniş olan, toplum tarafından güvenilirliği haiz olan televizyon haber bültenlerinde kullanılan dil, genel olarak doğru kullanım olarak kabul edilmektedir.

Dil ve Önemi

Dil ile ilgili pek çok kaynakta farklı tanımlar yer almaktadır. Türk Dil Kurumu dili şöyle tanımlamaktadır: “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirdikleri böylece başkaları ile anlaşmalarını sağladıkları bir anlatım aracı olarak tanımlanmaktadır.”⁵ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere dil kişinin kendisi ve çevresi ile iletişim kurabilmesinin temelinde yer alır. İnsanların iletişim kurabilmeleri için beden dili, yazı dili, resim dili, işaret dili gibi herhangi bir dil kullanmaları gerekir.

Dil, ses sembolleri sistemi vasıtasıyla olay, fikir, düşünce ve kanaatleri, duygu ve arzuları iletmeye ve ifade etmeye yarayan bir sistemdir⁶. Dil, herhalde insanlara mahsustur ve insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği ise; düşünebilmesidir. Dil

---

⁴ Haber veya eleştirinin haber değeri olabilmesi için hukuken aranan unsurlar şunlardır: 1- gerçeklik ve doğruluk, 2- Güncellik (aktüellik), 3- Kamu yararı ve/veya kamusal ilgi, 4- Haber veya eleştirinin özü ile verilmiş şekli arasındaki fikrî bağlılık, 4- nesnellik ve objektiflik, 5- ölçülülük, 6- kast veya taksir şeklinde kusurlu olmama (Kayıhan İçel, *Kitle İletişim Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınevi,2018, s.131).

⁵ Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59e4923743b012.10252689 (Erişim Tarihi 10 Haziran 2018).

⁶ Ahmet Çiftci, *Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku*. Ankara, Gündüz Yayınevi, 2007, s.21.

olmasaydı duygu ve düşünceler oluşamazdı ve aktarılamazdı. Dil, insanların birbirleriyle iletişim başka bir ifadeyle haberleşme kurmalarını sağlar. O halde, dil bir iletişim aracıdır.

İnsan sosyal bir varlıktır ve insanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği düşünme yetisidir. Dil ise; bütünü bir yetenektir ve insana başka bir canlının sahip olmadığı düşünme, yoğunlaşma ve içsel uyanıklık imkânı verir.⁷ Dil, insan çevresinde olup bitenden haberdar olabilmesinin ve kendi varlığını anlamlandırabilmesinin bir yoludur⁸. İnsan doğası gereği sürekli öğrenme dürtüsü içerisindedir. Bu dürtü doğrultusunda tarih boyunca insan hem kendini hem çevresini anlamlandırabilme çabası ile dili oluşturmuştur.

Dil ifade ya da aktarım aracı olarak tanımlandığında, kültür ile olan ilişkisi ortaya çıkarılmış olmaktadır. Kültürün varlığını koruyabilmesi için gelecek kuşaklara aktarılabilmesi gerekmektedir. Dil bu bağlamda bir kültür elçisi, kültür taşıyıcısı ya da kültür aktarıcısı gibi işlevlere sahip olan önemli bir kavramdır. Burada dilin bir toplumu millet yapan unsurlardan biri olduğuna da değinmek gerekmektedir. Ortak dile sahip olmak, ortak kültüre sahip olmanın ön şartıdır. Çünkü milletin kültürü, milletin dilinde muhafaza edilmekte ve gelecek nesillere aktarılmaktadır. Bir milleti ayakta tutan, onun varlığını ve devamını sağlayan, birlik bilinci yaratan dil; toplumun fertlerini bir arada tutan, onların kaynaşmalarını sağlayan bir kurucu unsurlardan biridir.

Her dilin ses, tonlama, kelime ve cümle yapısı, kelime türetme, vb. bakımlardan kendine özgü kuralları vardır. Hiçbir dil de diğer dillerden daha iyi veya üstün değildir. Diller arasındaki farklılık dillerin yapısında ve kelime sayısındadır. Dilin kendine has kuralları çerçevesinde anlatım kurulumu. Dili kuralına uygun kullanmak yani doğru, düzgün ve anlaşılır kullanmak dilin işlevlerini doğru bir biçimde yerine getirmesini sağlamaktadır. Dili yanlış, hatalı ve özensiz kullanmak, duygu ve düşüncelerin yanlış anlaşılmasına, iletişimin kopmasına daha da kötüsü milletin en önemli unsuru olan kültürün yozlaşmasına ve yok olmasına sebep olabilmektedir.

Dil üzerindeki bilimsel çalışmalara 'dilbilim' (linguistics) adı verilir. Dilbilim, çeşitli alt bilim dallarından oluşur. Dil ile ilgili olarak aşağıdaki kavramların açıklanmasında yarar vardır.

- a- Biçim Bilgisi. Morfoloji, kelime ve cümle yapısı ile isim, sıfat, fiil çekimi gibi değişken kelime biçimlerini inceleyen alt bilim dalıdır.
- b- Ses Bilgisi: Dillerin ses varlığı, boğumlama ve algılama gibi boğumlu seslerini inceleyen alt bilim dalıdır.
- c- Ses Bilimi: Ses birleşmesi ve hece bilgisi gibi her dilde bulunan ses sistemlerini inceleyen alt bilim dalıdır.

⁷ Şükrü Ünal, *Dil ve Kültür*. (2. Baskı), Ankara, Nobel Yayınevi, 2004, s.4.

⁸ Mustafa Özkan, *İnsan İletişim ve Dil*, (3.Baskı), İstanbul, Akademik Kitaplar, 2010, s.14

- d- Anlam Bilimi: Bir dildeki sözlerin ve cümlelerin anlamlarını araştıran alt disiplindir.
  - e- Söz Dizimi: Cümlelerin biçim ve yapılarını inceleyen disiplindir.
  - f- Söz Bilimi: Bir dilin sözlerinin yapılanmasını ve bunun akıldaki temsilini araştıran alt disiplindir.
  - g- Yazı Dili Bilimi: Bu alt disiplin, dil sistemi olarak yazılı dili araştırır.
  - h- Metin Dilbilimi: Metin ve metin unsurlarının yapısını, işlevini ve etkisini araştıran alt disiplindir.
  - i- Konuşma Dil Bilgisi: Bu alt disiplin, hiç değiştirilmemiş sözlü iletişim alanını inceler. Bu sebeple, buna karşılıklı konuşma araştırması adı da verilir.
  - j- Dil Felsefesi: Dil ve temel dil kurallarının genel işlevlerini ve ayrıca dil, düşünce, tasavvur ve gerçeklik arasındaki bağlantıyı araştıran alt disiplindir.
  - k- Bürün Bilim: Bu alt disiplin, vurgu, tonlama, konuşma hızı ve ton yüksekliği gibi alt birimlere ayrılamayan dil olaylarını araştırır. Bu alan, bağımsız bir alan olmaktan ziyade, genellikle ses bilgisi, ses bilimi ve söz dizimi alanlarıyla birlikte ele alınır.
  - l- Köken Bilim: Kelimelerin ve anlamlarının kökenini ve oluşumunu inceleyen alt disiplindir.
- Sürelî yayınlarda (gazete ve dergiler), radyo ve televizyonlarda, internet ortamında haber oluşturmada yani haber metninin yazımında ve haberlerin okunmasında bu kavramların özelliklerinin dikkate alınması ve uygulanması gerekmektedir.

Televizyon ve Dil

Görüntünün ve sesin unsurlarını kullanarak, insanın hem görme hem işitme (duyma) duyusunu uyaran televizyon, kitle iletişim araçları arasında önemli bir yere sahiptir. Televizyon kendine özgü bir dil olan "televizyon dilini" kullanarak, yani dilin imkânlarını görsel ve işitsel olarak kullanarak, insanları kendi renkli, eğlenceli dünyasına çekmektedir.

Çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve önemini koruyabilmek için televizyon kendini geliştirmekte ve dönüştürmektedir. Bu dönüşüm içerisinde yukarıda öneminden bahsedilen dil konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Televizyon, dili de kapsayan toplum kültürünün değişmesinde büyük rol oynar.⁹ İnsanlar televizyon ekranında gördükleri yaşamlara özenmekte ve televizyon kültürünün birer taşıyıcısı konumuna dönüşmektedir.

---

⁹ Murat Şahin, *Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı*, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2012, s.19.

İnsan en çok neyi görürse ona benzemeye başlar. Dolayısıyla televizyon izlenmenin neredeyse bir bağımlılığa dönüştüğü günümüzde televizyon, toplumu kendine benzetmektedir. Öyleyse televizyon toplumsal bir araçtır.

Bütün dünya ülkelerinde radyo gibi, televizyon kullanımı giderek yaygınlaşmıştır. Bunda televizyonun ucuzlayarak, halkın edinebileceği kadar fazla sayıda ve çeşitte üretilmesinin etkisinin olduğu söylenebilir. Toplumun alım gücünün artması sonucunda televizyona sahip olan evlerin sayısı da artmaktadır. İnsanların kolay sahip oldukları ve zahmetsizce karşısında konumlanarak vakit geçirdikleri televizyon hiç şüphesiz sadece bir eğlence aracı değildir. Günümüzde dönüşen televizyon yayıncılığı her ne kadar eğlence yayınlarına ağırlık verse de televizyonun olaylardan haberdar etme ya da bilgilendirme, eğitme, denetleme, mal ve hizmetleri tanıtmaya, dil öğretme ve dili geliştirme gibi pek çok önemli işlevi mevcuttur. Dolayısıyla ticari bir araç olan televizyonun kamu hizmeti yaparak, kamu yararını gözetmesi gerekmektedir.

Televizyon tüm işlevlerini yerine getirirken dilin unsurlarını kullanmaktadır. Dili doğru, güzel ve anlaşılır bir biçimde kullanması işlevlerini doğru olarak yerine getirmesini sağlamaktadır. Özellikle dili öğretme ve geliştirme işlevine sahip olan televizyonda kullanılan dil kurallarına uygun olmalıdır. Televizyon sadece yetişkinlerin üzerinde etkili değildir. Televizyonun neredeyse ceplerimize kadar girdiği çağımızda çocuklar bebeklik dönemlerinden itibaren doğrudan ya da dolaylı olarak televizyon ile temas halindedir. Çocuklara özel yayınları ile onların ilgisini çekmeyi başaran televizyon çocuğun dilini daha genel ifade ile kültürünü öğrenmesinde başat unsurlardandır. Bunun yanı sıra televizyon yetişkin eğitiminde de önemli bir yere sahiptir. Dil canlı bir varlıktır. Tıpkı insan gibi doğar, büyür ve gelişir. İhtiyaçlara göre dile yeni kelimeler kazandırılır. Televizyonda kelimelerin yanlış kullanılmaması, yabancı dil etkisinden uzak olması, uydurma kelime olmaması, argo içermemesi dilin varlığını sürdürebilmesi için gereklidir. Dil zorlamayı kabul etmez. Bilimdeki, teknolojiadaki gelişmelere göre dil de zenginleşir.

Televizyon Haber Bültenlerinde Dil Kullanımı

Haber, insanın bilme ve öğrenme isteğini gideren olay, fikir ya da bilgi olarak tanımlanabilir. Bu istek ya da dürtü insanın doğasında vardır. Dolayısıyla insan yaşamı boyunca hayatın çeşitli alanlarında bilgi sahibi olabilmek için bir çaba içerisine girer. “Haberleşme” kavramı, bilgi alışverişi yapmak anlamına gelmektedir. İnsan öğrendiği bilgileri başkaları ile paylaşmak ister, bunun sonucunda haberleşme ortaya çıkar. Televizyon da insanın bilme ve öğrenme isteğini yerine getiren bir kitle iletişim ya da kitle

haberleşme aracı olarak, bilgi aktarımda önemli bir yere sahiptir. Toplumun bilgi kaynağı olan televizyon bu işlevi ile haber alma hakkının önemli bir parçasıdır.

Televizyon haber bültenleri ekonomiden siyasete, sanattan spora kadar toplumun ilgisini çeken konuları ile toplumu bilgilendiren ve izlenme sıklığı yüksek olan bir program türüdür. Aziz'in belirttiği gibi: "Televizyondan toplumun yararlanması izleme ile olanaklıdır. Televizyon alıcılarından izlenen şeyler sonucu kişinin bilgi, kültür, haber ve eğlence gibi gereksinimleri karşılanmış olmaktadır."¹⁰ RTÜK'ün 2007 yılında yaptığı "Televizyon Haberleri İzleme Eğilimleri"¹¹ araştırmasına katılan deneklerin %68,7'si her gün düzenli olarak televizyon haber bültenlerini izlediklerini belirtmiştir. Diğer bir deyişle, günümüzde radyo ve televizyonlardan haber izleme ve dinleme bağımlılığı olan bir kitle vardır. Tabiri caizse bunlara "haber kolik" ya da "haber bağımlısı" denilmektedir. Araştırmada yer alan bu sonuca göre, televizyon haber bültenleri toplum tarafından takip edilen programlardır. Ayrıca haber bültenleri genel izleyici kitlesi olarak ifade edilen toplumun geniş bir kesimine yönelik hazırlanan bir programdır. Gün içerisinde ara haber bültenleri olarak da adlandırılabilen bültenler gündemi yakından takip etmeleri bakımından izlenme oranına sahiplerdir. Televizyonun en sık izlendiği saat 18.00-21.00 saatleri arasında yayınlanan ana haber bültenleri en çok izlenen televizyon haber bültenidir. Dolayısıyla gün içinde en çok izlenen bültenlerden biri olan ana haber bültenlerinin, izlenme sıklığının yüksek olmasının bir nedeni de yayınlanma saatleridir. Ayrıca ana haber bültenleri ara haberlere göre daha geniş kapsama sahiptir.

RTÜK'ün 2018 yılı izleyici araştırmaları kapsamında yaptığı araştırmaya katılan katılımcılar, ay içinde en çok haberleri izlediklerini belirtmişlerdir. Araştırma sonuçları, hafta içi ve hafta sonu olarak değerlendirildiğinde, televizyonun en çok izlendiği saat aralığı: "18.00-21.00" dir. Araştırmada yer alan "2006, 2009, 2012 ve 2018" yılları arasında kıyaslama yapıldığında "altın saatlerin" (prime time), televizyonun en çok izlendiği saatler olması bakımından herhangi bir değişime uğramadığı görülmektedir.¹²

Teknoloji ile büyüyen çocuklar, ailesinden ve çevresinden öğrendikleri dilin yanı sıra televizyonda duydukları dilin de etkisinde kalırlar. Çocukların dili öğrenmesinde ve geliştirmesinde televizyonun etkisi diğer kitle iletişim araçlarına göre daha büyüktür. Bebeklikten itibaren televizyon izleyen çocuklar, televizyonda sürekli yinelenen sözcükler ve cümleler ile dilini tanımaya başlar. Ailesinin ilgi ile takip ettiği programların başında

---

¹⁰ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara, Ankara Üniversitesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, S.B.F Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1981, s.80.

¹¹ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), *Televizyon Haberleri İzleme Eğilimleri*, 2007, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyon-haberleri-izleme-egilimleri-arastirmasi-8-subat-20070056.pdf> (Erişim Tarihi 18 Aralık 2018).

¹² Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), *Televizyon Haberleri İzleme Eğilimleri*, 2018, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyonizlemeegilimleri-arastirmasi2018.pdf> (Erişim Tarihi 19 Ocak 2019).

gelen televizyon haber bültenleri hiç şüphesiz çocukları pek çok açıdan etkileyebileceği gibi ana dili öğrenme konusunda da etkilemektedir. RTÜK “akıllı işaretler” ile çocuklara olumsuz örnek oluşturabilecek içerikleri olan programlar konusunda aileleri bilgilendirmektedir. Ne var ki, haber bültenlerinin gerek içerik gerek dil bakımından çocuklara olumsuz etkileyebileceği ailelerin dikkatinden kaçabilmektedir.

Genelde canlı olarak sunulan televizyon haber bültenleri dili sürekli kullanan söz programlarıdır. Bu demek değildir ki haber bültenlerinde sadece söz kullanılmaktadır. Sözün yanı sıra, müzik, efekt gibi unsurlarda sözü destekleyici olarak kullanılabilir. Dönüşen televizyon yayıncılığın da haber bültenleri tıpkı diğer programlar gibi izleyicinin ilgisini kaybetmemek ve diri tutmak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Bunu, çeşitli kurgu teknikleri ile televizyonun görsel gücünü kullanarak ve dilin gücü ile haberin anlatımını ilgi çekici hâle getirerek yapmaktadır. Burada önemli olan husus ise; reyting adı verilen çok izlenme kaygısı ile haberde kullanılan dilin kurallardan uzak, özensiz ve yanlış olmasıdır. Haber yazma ve sunma belirli tekniklere göre yapılmalıdır. Televizyonun dili olduğu gibi haberinde bir dili vardır. Haberlin ölçütleri doğrultusunda seçilen konu anlam kargaşasına sebep olacak gereksiz detaylardan ayrıştırılmalıdır. Ayrıca konuya en uygun haber yazma tekniği seçilerek, toplumun tamamının anlayabileceği basit, açık, net ifadeler kullanılmalıdır. Hiç şüphesiz haberde anlatım bozukluğundan, gereksiz kelime kullanımından, yanlış kelime seçiminden kaçınmak gerekir. Haber bültenleri, toplumu bilgilendirmenin yanı sıra yönlendirme özelliğini taşımaktadır. Haberlin yanlış anlaşılmasına sebep olacak herhangi bir dil hatası ulusal ya da uluslararası alanda büyük krizlere yol açabilir.

Televizyon haber bültenlerinde, izleyiciler ülkede ve dünyada olup bitenden haberdar olmak isterken, çevrenin kullanımındaki söyleyiş bozuklukları sebebiyle, “bozuk bir dil alışkanlığı” edinmektedirler. Hatalı kullanım tekrarlanarak devam ettiği takdirde kulak aşinalığı oluşmakta ve hatalı kullanım kanıksanmaktadır.

*“Dil bozukluğu bulaşıcı bir hastalıktır. Toplumumuz için çağın vebası, işte bu hastalıktır ve bir ülkenin dilini en iyi şekilde duymak, dinlemek isterseniz ya parlâmentoya giderseniz, ya televizyonda haberleri dinlersiniz, ya da tiyatrosunu izlersiniz... Şimdi biz nereye gidelim de bu hastalık bize bulaşmasın?”*¹³ Atak’ın da ifade ettiği gibi bir virüs gibi bulaşarak hızla yayılan Türkçe yanlışlarının, doğru Türkçe kullanımı ile düzeltilmesi gerekmektedir. Televizyon haber bültenlerine bu açıdan büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Günümüzde televizyon haber bültenlerinde dilin kullanımına gerekli hassasiyetin gösterilmediği gözlemlenebilmektedir. Bu durumun sebebi ise; haber dilinin giderek

¹³ Murat Akar, *RTÜK İletişim Dergisi*, Cilt 27, 2002, s.19.

magazinleşmesidir. Bu durum, toplumun güvenilir bulduğu haber bültenlerinde pek görmek istemediği bir husustur. Yine RTÜK'ün yaptığı araştırma sonucuna göre; deneklerin büyük bir kısmı izledikleri kanalların haberlerini beğenme nedeni olarak, "haberlerin doğru, güvenilir ve gerçekçi" olmasını göstermiştir. Ayrıca aynı araştırma kapsamında haberin ciddiyetinden uzak magazinsel yani gerçekliği tam olarak yansıtmayan haberlerin varlığından rahatsızlık duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁴ O hâlde toplum tarafından ciddiye alınan ve toplumun güvenini kazanan televizyon haber bültenlerinde dili doğru kullanmak bir sorumluluktur. Toplumun tamamına yönelik yapılan ve içeriği bakımından kamusal yönü ağır basan haber bültenlerinde herhalde dilin doğru, güzel ve anlaşılır kullanılması gerekmektedir.

Televizyon Haber Bültenlerinde Türkçenin Doğru, Güzel ve Anlaşılır Kullanımı

Dünyanın en eski dillerinden biri olan Türkçe'nin bilimsel olarak ispatlanan geçmişi yaklaşık olarak yedi bin yıldır. Türkçe bu süreç içerisinde çeşitli değişimler yaşamıştır.¹⁵ Dil, canlı bir varlık olduğuna göre, kökeni bu kadar eski olan bir dilin bu uzun süreçte değişikliklere uğraması doğal bir durumdur. Burada önemli olan esas; Türkçenin köklü geçmişine dayanarak günümüzde hâlâ varlığını devam ettirebilmesidir.

Türkçe zengin bir dil olarak ifade edilebilir. Türkçe söz dağarcığı geniş, türetme ya da birleşme yöntemleri ile yeni kelimeler oluşturmaya elverişli, sayıca ifade edilemeyecek kadar fazla olan deyimleri ve atasözleri ile anlatım gücü yüksek bir dildir. Türkçe bitişken yani sondan eklemeli bir yapıya sahiptir. Türkçede bir kelime köke aldığı ekler ile -bunlara yapım eki denilmektedir- ya da başka kelimeler ile birleştirilerek başka bir kavramı karşılayabilmektedir. Bu özelliği sayesinde Türkçe, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek kelimeleri, kendi yapısını bozmadan, kurallarına uygun bir biçimde oluşturabilecek güçtedir. Günümüzde özensiz Türkçe kullanan televizyonun büyük etkisi ile Türkçe yabancı ya da uydurma kelimelerin istilası altında kalmaktadır.

Ceraci'nin de belirttiği gibi: "Televizyon, yeni bir kelimenin ya da var olan bir kelimenin doğru kullanımının öğretilmesini sağlayan bir kaynaktır."¹⁶ Zaten televizyonun işlevlerinden biri de dili öğretme ve geliştirme işlevidir. Ama günümüzde televizyon yayıncılığı kamusal yarardan çok ticari kaygı ile içerik üretmektedir. Bu ticari kaygı yani

---

¹⁴ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), *Televizyon Haberleri İzleme Eğilimleri*, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSitelere/televizyon-haberleri-izleme-egilimleri-arastirmasi-8-subat-20070056.pdf> (Erişim Tarihi 13 Eylül 2018).

¹⁵ Hayati Develi, *Dil Doktoru*, (8. Baskı), İstanbul, Kesit Yayınları, 2013, s. 90.

¹⁶ Sedat Ceraci, "Türkiye'deki Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerinde Dilin Kullanılma Biçimi: Masalsı Anlatımı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt 1, 2013, s.19.

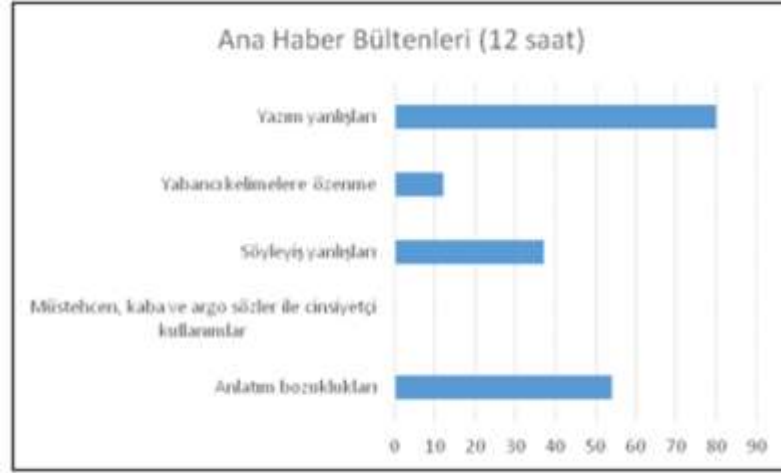
çok izlenme telaşı yüzünden, en güvenilir görülen ve en titiz biçimde hazırlanarak, aynı titizlikte sunulması gereken televizyon haber bültenleri, dili olumsuz etkileyecek pek çok yanlış kullanım ile doludur.

Haberlerdeki hatalı kullanım nedeniyle kalıplaşan Türkçe hatalarına bazı örnekler verilebilir: 13 Haziran 2018 tarihinde Show TV Ana Haber Bülteni'nde yayınlanan "İmkânsız Denen Görüşme Gerçekleşti" haberinde "görüşmenin gerçekleşmesi" kullanımını pek çok kişi tarafından yadırganmayan aksine kanıksanan bir hatalı kullanımdır. Oysa "gerçekleşti" yerine "yapıldı" yüklemi kullanılmalıydı. Show TV'de yayınlanan bir haberde spikerin "Ankara" yerine "Angara" demesi sosyal medyaya kadar düşen hatalı Türkçe kullanımına bir örnektir. Fox TV'de 14 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanan haberde yazı olarak "HDP Seçim Startını Verdi" cümlesine yer verilmiştir. Haberde "başlamak" kelimesinin İngilizce karşılığı olan "start" kelimesi kullanılmakla kalınmamış peşine Türkçe bir fiil eklenerek "start vermek" gibi yarı İngilizce yarı Türkçe bir uydurma kelime yapılmıştır. 22 Nisan 2016 tarihinde Show TV'de yayınlanan bir haberde "Telefon Hırsızları Şok Oldu" denilmiştir. Haberlerde şaşırma kelimesi yerine sıklıkla tercih edilen "şoke olmak" kelimesinin, "şok olmak" biçiminde kullanıldığı görülmektedir.

Küreselleşme adı verilen dünya ile uyum sürecinin yaşandığı günümüzde televizyon haber bültenlerinde yaygınlaşan Türkçe Kullanım Hataları şöyle sıralanabilir: Yabancı kelimelerin sıklıkla kullanılması, uydurma kelime kullanımı, Türkçe kelimelerin yanlış anlamda ve telâffuzda kullanımı, sınırlı sayıda kelime kullanımı, anlatım bozuklukları, hatalı vurgu ve tonlama, akıcı ve anlaşılır konuşulmaması. Türkçenin bu ve benzeri hatalı kullanımının önüne geçebilmek için; "Dilimiz Kimliğimizdir" başlığıyla 2017 yılı Türk Dili Yılı ilan edilerek, RTÜK, TDK, TRT ve MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün proje ortağı olduğu "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi" hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında yayınlarda yapılan yanlışlara ilişkin farklı tarzlardaki programların Türkçe kullanımına yönelik TDK uzmanları tarafından incelemelerde bulunulmuştur. "Proje kapsamında 17 radyo ve 40 televizyon kanalındaki 927 saatlik yayın değerlendirilmiş, bunun sonucunda yayınlarda yapılan yanlış sayısı 4.598 olarak belirlenmiştir. Bu yanlışların 4.222'si televizyon yayınlarında, 376'sı ise radyo yayınlarında yapılmıştır. Televizyon yayınlarında yapılan yanlışların 370'i bölgesel kanallarda, 262'si yerel kanallarda, 3590'ı ise ulusal kanallarda yayımlanan programlarda tespit edilmiştir. Radyo yayınlarında yapılan

yanlışların 25'i bölgesel kanallarda, 316'sı yerel kanallarda, 35'i ise ulusal kanallarda yayımlanan programlarda yapılmıştır."¹⁷

Rapora göre 12 saatlik inceleme sonucunda; ana haber bültenlerinde 54 anlatım bozukluğu, 37 söyleyiş yanlışı, 12 yabancı kelimelere özenme ve 80 yazım yanlışı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türkçenin Kullanımı (Kaynak: RTÜK)

Tabloda görüldüğü üzere, ana haber bültenlerinde tespit edilen Türkçe hatalarında ilk sırada; yazım yanlışları, ikinci sırada ise; anlatım bozuklukları yer almaktadır. Haberde Türkçeyi kullanırken en önemli hususlardan biri haberi doğru aktarmaktır. Haberi doğru aktarmak için Türkçenin doğru yazılması ve doğru konuşulması gerekmektedir. Haberin yanlış anlaşılmasının en büyük sebeplerinden biri anlatım bozukluklarıdır. Raporda; ana haber bültenlerinde yapılan yanlışların saat başına düşen dağılımını ise aşağıdaki Tablo 2'de gösterilmiştir.

¹⁷ Radyo ve Televizyon st Kurulu (RTÜK), *Radyo ve Televizyonlarda Türkçenin Kullanımı*, <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkce-nin-kullanimi-2018.html> (Erişim Tarihi 15 şubat 2019).

Ana Haber Bültenleri (12 saat)	Hata sayısı	Saatte
Yazım yanlışları	80	6,6
Anlatım bozuklukları	54	4,5
Söyleyiş yanlışları	37	3
Yabancı kelimelere özenme	12	1
Müstehcen, kaba ve argo sözler ile cinsiyetçi kullanımlar	0	0

Tablo 2. Ana Haber Bültenlerinde Yapılan Yanlışlar (Kaynak: RTÜK)¹⁸

Halkın haber alma hakkının bir güvencesi olan ve en ciddi program türü olan televizyon haber bültenlerinde, kültürün en önemli parçası olan ana dilinin özensiz kullanımı pek çok dil sorununu da beraberinde getirmektedir. Türkçe bu yaygın hatalı kullanımlar nedeni ile yabancılaşma, kirlenme, uydurmacılık, yozlaşma, bozulma, yabancı dil istilası ve argonun yaygınlaşması gibi dil sorunları ile karşılaşmaktadır.

Türkçenin dil sorunları ile karşılaşmaya başlaması; televizyon yayıncılığının özelleşmesi ile ilişkilendirebilir. Erata, Türkçenin bozulmaya başlaması ile ilgili olarak: "Yayın tekelinin kırılıp ilk özel radyo ve televizyonların birbiri ardına ortaya çıkmaya başlamasıyla bu konuda her şey tepetaklak oldu" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹ Türkiye'nin tek devlet kanalı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Türkiye'de televizyonun dil kullanımı konusundaki eğitici kurumu olarak görülmektedir. TRT Kurumu Kamu yayın kuruluşu olarak 1963 yılında çıkarılan 359 sayılı özel bir yasayla kuruldu ve 1990'lara kadar radyo ve televizyon yayıncılığındaki devlet tekeli sürdürdü.²⁰ TRT, devlet desteği ile yayınlarının kalitesini, teknik ve içerik olarak arttırmıştır.²¹ En önemli haber alma kaynağı olan ve devlet gücünü taşıyan TRT, gerek radyo gerek televizyon yayınları ile halkın Türkçeyi doğru, güzel ve anlaşılır olarak öğrendiği bir okul unvanını taşımaktadır. Esasında, haber dili bakımından da TRT Kurumu hem bir okul hem de bir ekoldür. Özel medya hizmet sağlayıcılarda çalışmakta olan pek çok medya mensubu TRT Kurumu'nda yetişmiştir. Bunlar, basın-yayını bu kurumda öğrenmişlerdir.

Yayıncılık ticarileşmeye başlayınca, kültürün en önemli unsuru olan dil konusunda yavaş yavaş bir yıkım süreci başlamıştır. Günümüzde televizyon yayıncılığında giderek magazinleşen bir dil kullanılmaktadır. Bu kullanım, küreselleşmenin etkisi ile hızı giderek

¹⁸ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), *Radyo ve Televizyonlarda Türkçenin Kullanımı*, <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkencin-kullanimi-2018.html> (Erişim Tarihi 15 Şubat 2019).

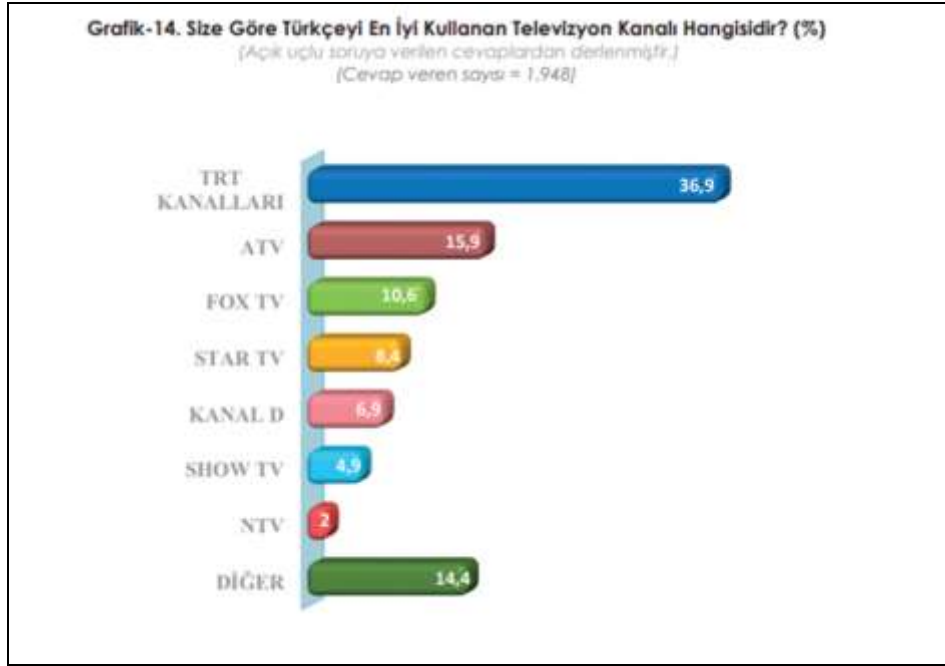
¹⁹ Rüştü Erata, *Türkçe Konuşmanın Püf Noktaları*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010, s. 112.

²⁰ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Kurumsal Tarihçe, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>. (Erişim Tarihi 10 Ekim 2018).

²¹ Aziz Aysel, *Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975, s. 43.

artan televizyon haberciliğinin farklılaşan, ciddiyyetten uzaklaşan sunumları ile açıkça görülebilmektedir. Günümüz haberciliğinde, haber ve yorum birbirine karışmaktadır.

Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere, RTÜK'ün yaptığı araştırma kapsamında katılımcılar, Türkçeyi en iyi kullanan kanal olarak devlet kanalı TRT'yi seçmişlerdir. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere televizyonda Türkçenin hatalı kullanımı özel kanalların özensiz kullanımları ile yaygınlaşmıştır.

Tablo 3. Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türkçenin Kullanımı ²²

Televizyon haber bültenlerinde, Türkçenin ifade yolları: doğru, güzel ve anlaşılır olarak sıralanabilir. Doğru, güzel ve anlaşılır Türkçe kullanımı birbiri ile yakın ilişki içerisinde. Birinin varlığı diğerini etkilemekteyken, birinin eksikliği diğerinin de eksikliğine yol açmaktadır. Dolayısıyla doğru, güzel ve anlaşılır kullanımı kesin olarak ayırt etmek mümkün değildir. Türkçenin doğru, güzel ve anlaşılır kullanımını bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Buna rağmen bir sınıflandırma yapılmak istenilirse; doğru kullanımından kast edilen şudur: Haber bültenlerinde Türkçenin imlâ kurallarına uygun olarak kullanılmalıdır. Haberde gereksiz kelime kullanımından, kelimeleri yanlış anlama gelecek biçimde kullanmaktan, aynı haberde birbiri ile çelişen kelimelere yer vermektan, anlam belirsizliği yaratmaktan, yabancı kelime ya da uydurma kelime kullanımından

²² Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türkçenin Kullanımı* <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkce-nin-kullanimi-2018.html>, (Erişim Tarihi 15 Şubat 2019).

kaçınmak Türkçenin doğru kullanılmasının anahtarlarıdır. Türkçe, bu kurallara uyarak kullanıldığında, anlatım bozukluklarının yani haberin yanlış anlaşılmasının önüne geçilmiş olunacaktır. Ayrıca, Türkçenin doğru kullanımı ile haberin doğruluk unsuru da gözetilmiş olacaktır. Türkçenin güzel kullanımı şöyle ifade edilebilir: Güzel Türkçe; izleyiciye ulaşması istenilen haberin, haber sunum tekniklerine uygun olarak güzel bir üslupla aktarılmasıdır.

Haberin güzel Türkçe ile aktarılması, haberin etkisinin artırılmasını da sağlayacaktır. Her dil de olduğu gibi Türkçenin de kendine özgü söyleyiş özellikleri vardır. Türkçede “lehçe ve şive” olarak adlandırılan yöresel ağızlar, başka bir ifade ile söyleyiş farklılıkları Türk kültürünün zenginliğinin birer göstergesidir. Televizyonda dil birliği sağlanması amacıyla en doğru söyleyiş başka bir ifadeyle telâffuz olarak kabul edilen “İstanbul Türkçesi” kullanılmalıdır. Ünlü ve ünsüz harfleri çıkarırken söylenişte konuşma organlarının tembelliğinden kaynaklı söyleyiş bozuklukları, Türkçenin güzel kullanımının önünde engel oluşturmaktadır. Bu bozukluklar: konuşma organlarının tembelliğinden kaynaklı “gevşeklik”, konuşma sırasında bazı seslerin ya da hecelerin atlanmasından kaynaklı “atlanma”, “r” ünsüzünün kullanımından kaynaklı “’gı’lama”, kelimedeki harflerin yerlerini değiştirerek kullanmaktan kaynaklı “değiştirme”, özellikle “s” harfini çıkarırken oluşan “ıslıklama” ve kekemelik olarak sıralanabilir.²³ Türkçede ulama adı verilen ünsüz harfle biten bir kelimenin ardından, ünlü harfle başlayan bir kelime geldiğinde ünsüz harf ünlü harfle birlikte okunur. Haber sunumunda ulamalara dikkat etmek, haberin akıcılığını arttırmaktadır.

Türkçenin anlaşılır kullanımı, haberin doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Haberi sunan spikerin, haberi hazırlayan muhabirin, haberin konusuna uygun olarak tonlama yapması gerekmektedir. Haber, diğer program türlerinden farklı bir konumdadır. Haber sunumlarında, tarafsız ses kullanmak haberin tarafsızlığı açısından önem taşımaktadır. Aksi hâlde ses tonu ile haberin algılanması üzerinde bir yönlendirme yapılabilir. Haberin doğru anlaşılabilmesi için doğru vurgu ve tonlama yapılması gerekir. Vurgu, bazı kelimeleri ya da heceleri daha baskın söylemektir. Tonlama ise şöyle ifade edilebilir: Kelimeleri ya da cümleleri bir ahenk içinde duyguları yansıtarak kullanma biçimidir. Haber sunumlarında Türkçeyi anlaşılır kullanmanın bir yolu da konuşma hızının iyi ayarlanmasıdır. Çok yavaş ya da çok hızlı konuşmak haberin anlaşılabilirliğini azaltır. Şahin, ortalama okuma ve konuşma hızının saniyede iki kelime, dakika da 120 kelimeye denk geldiğini belirtmektedir. Dakikada 125-175 kelime kullanmak uygun konuşma hızı olarak kabul edilmektedir. Konuşurken duraklamalara ne kadar yer verildiği de önemlidir.²⁴

²³ Füsün Ünsal ve Hakan Şahin, *Spikerlik ve Türkçe Kullanımı*, Ankara, Özdoğan Matbaa Yayın, 2014, s. 187-191.

²⁴ Ünsal ve Şahin, *Spikerlik ve Türkçe Kullanımı*, s. 14-15, 245-256.

Haber sunumunda gereksiz yere duraklamak, anlam bütünlüğünün bozulmasına sebep olabileceği gibi, duraklama yapmamak da haberin anlaşılmasını azaltacaktır.

Toplumsal Sorumluluk Kuramı Kapsamında Televizyon Haber Bültenlerinde Türkçe Kullanımı

Basının ticarileşmesi, basının sorumluluğu konusundaki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Basının, kamusal yarardan çok, kâr merkezli çalışmaya başlaması, basının sorumluluğunun irdelenmesine neden olmuştur. Toplumsal Sorumluluk Kuramının temeli Hutchins Komisyonu'nun 1947'de hazırladığı "*A Free and Responsible Press*" (Hür ama Sorumlu Basın) adlı rapora dayanmaktadır. Bu raporda basının, elindeki gücü kötüye kullanarak, kamu yararını gözetmediği belirtilmiştir. Ayrıca raporda; basının haber verme görevini halkı bilgilendirmek için değil, dalgalanma yaratmak için kullandığı ve topluma olan sorumluluklarından kaçındığı ifade edilmiştir.²⁵ Raporun adından da anlaşılacağı üzere ifade ve düşünce hürriyeti kapsamında basının hür olması gerekmektedir. Bu özgürlük yani basın özgürlüğü, sorumlu olmayan basın anlamına gelmemektedir. Aksine basın toplumda önemli görevlere sahiptir ve bu görevlerini yerine getirirken, özellikle haber verme görevinde, haberciliğin ya da gazeteciliğin etik kurallarına uygun olarak davranmak zorundadır.

Toplumsal sorumluluk kuramı, toplumun menfaatlerini öne çıkaran ve gazeteciye toplumsal görevler yükleyen bir kuram olarak açıklanabilir.²⁶ Televizyon haber kaynağı olması sebebiyle gazetecilik mesleğini içermektedir. Yani televizyon haberciliği yapanlar, gazetecilik mesleğini icra ettikleri için gazetecilik etik kurallarına uygun olarak haber yapmak ve yayınlamak yükümlülüğündedirler.

Televizyon haber bültenlerinde dil kullanımının önemine yukarıda değinilmiştir. Bu kapsamda toplumun doğru ve tarafsız habere ulaşmasını sağlamak için haberde kullanılan Türkçeden sorumlu bir televizyon haberciliği olması gerektiği söylenebilir. Günümüzde haber seçiminden, haber sunumuna kadar "*magazin dili*"ne dönüşen bir "*haber dili*" kullanılmaktadır. Bunun sebebi ise; izlenme kaygısıyla yani kâr amacıyla yapılan televizyon haberciliğidir. Televizyon haber bültenlerinde doğru, güzel ve anlaşılır Türkçe kullanımından uzaklaşmakta ve haberin tarafsızlığı, doğruluğu üzerine gölge düşürülmektedir. Toplumsal sorumluluk kuramı basının özellikle haber yaparken uyması gerektiği kurallar olduğunu ve basının kamu yararı gözetmesi gerektiğini

²⁵ Onur Öztürk, *Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) ulus gazetesi ile karşılaştırmalı bir inceleme*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 15.

²⁶ Murat Özgen, *Gazetecinin Etik Kimliği* (2.baskı), İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002, s. 120.

vurgulamaktadır. Televizyon toplumsal sistem içerisinde önemi olan bir kitle iletişim aracı olarak, toplumda haber verme-bilgilendirme, dil öğretme- dili geliştirme (kamuoyu oluşturma, eğitim, eğlence gibi) gibi işlevleri yerine getirmektedir. Televizyonun bu işlevlerini doğru, düzgün ve anlaşılır bir biçimde yerine getirmesi toplum açısından önemlidir. Televizyon haber verme işlevini belirli kuralları gözetmeden, Türkçenin kurallarına uygun olarak yapmazsa; hem haberin doğru anlaşılmasını engeller hem de dilin pek çok dil sorunu ile karşı karşıya kalmasına sebep olur. Televizyon toplumun en önemli unsuru olan dil üzerinde etkilidir. Yine kuram kapsamında değerlendirildiğinde, televizyonda özellikle televizyon haber bültenlerinde dilin hatalı ve özensiz kullanımı, dilin bozulması gibi pek çok dil sorununa yol açar. Toplumsal sistem içerisindeki yapılar birbirileri üzerinde etkili olduğuna göre televizyonun bu olumsuz etkisinin, diğer yapılarda da kendini göstermesi kaçınılmazdır.

Hukukî Durum

Türk kültürünün yaşatılması Türkçenin söz ve anlam yapısını korumakla mümkündür. Türkçenin doğru, güzel ve anlaşılır kullanımı, mevzuatta: “T.C. Anayasası, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu, yürürlükten kalkan 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun” ile hüküm ve düzenleme altına alınmıştır.

a- Anayasanın değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez maddelerinden biri olan 3. madde de: “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. ‘Dili Türkçedir’ ”²⁷ hükmü yer almaktadır. Hükümde görüldüğü üzere Türkçe, Türkiye Devletinin resmî dilidir.

b- Kamusal yayıncılık yapan TRT, yayınlarda Türkçenin kullanımına gerekli hassasiyetin gösterilmesi için, Türkçenin doğru, güzel ve anlaşılır kullanımını bir genel yayın esası olarak kabul etmiştir. 14.11.1983 tarihli ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu 5.maddesinde genel yayın esaslarını düzenlemektedir. Söz konusu maddenin “g” bendinde: “Yayınlarda kolayca anlaşılabilir, doğru ve güzel bir Türkçe kullanılması” gerektiği yer almaktadır.²⁸

d- Mülga 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’un 4.maddesinde yayın ilkeleri düzenlenmişti. İlgili Kanun’da, yayınlarda Türkçe kullanımı ile ilgili olarak: “Türkçenin özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili

²⁷ Anayasa, m.3, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

²⁸ Ahmet Çiftçi ve Sevinç Kırğıl, *İçtihatlı Basın Yayın Mevzuatı*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 59.

olarak kullanılması; millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili halinde gelişmesinin sağlanması” hükmü yer almaktadır.

3984 sayılı Kanunu ilga eden 3.3.2011 tarihli ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanununun 5. maddesinde yayın hizmetlerinin Türkçe yapılmasının esas olduğu belirtilerek; yayınlarda dilin kurallarına uyulması bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir. Aynı Kanununun 8. maddesinde yer alan yayın hizmet ilkelerinde Türkçe kullanımı ile ilgili bir ilke bulunmaktadır. Buna göre radyo ve televizyonlar: *“Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzensiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.”*²⁹

f- Aynı ilke RTÜK tarafından 2011 yılında çıkarılan Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte de yer almaktadır. Ayrıca söz konusu Yönetmeliğin 7. maddesinde Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde yapılacak yayınların usul ve esasları içermektedir. Hem 6112 sayılı Kanun’da hem de adı geçen yönetmelikte RTÜK’ün iznine tâbi olarak medya hizmet sağlayıcılar farklı dil ve lehçelerde yayın yapabileceği belirtilmiştir. Öte yandan “Yayın hizmetlerinin Türkçe yapılması esastır. Ancak Türkçe dışındaki dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Yayınlar seçilen dilin kurallarına uygun olarak yapılmak zorundadır.”³⁰ RTÜK’ün çıkardığı yönetmelik de farklı dil ve lehçelerde yayın yaparken o dilin kurallarına sadık kalmak gerektiğini belirterek, dil kurallarına uyulmasının yayıncılıktaki önemine işaret etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, radyo ve televizyonlarda Türkçenin kullanımı yayın ilkelerinde yer alarak, yasal olarak düzenlenmiştir. Öyleyse yayınlarda Türkçenin kullanımına gerekli özenin gösterilmesi hukuksal bir sorumluluktur.

Sonuç ve Öneriler

Dil, kültürün yaşatılması ve aktarılması hususunda önemli bir araçtır. Televizyon işlevleri ve özellikleri açısından değerlendirildiğinde dilin imkânlarını kullanan ve dil üzerinde etkisi olan önemli bir medya hizmet sağlayıcıdır. Televizyon programları içerisinde haber bültenleri toplumu etkileme ve yönlendirme açısından önemli bir yere sahiptir. Televizyon haber bültenleri toplumun serbestçe haber almasını sağlamak bakımından önemli bir işlevi yerine getirdiği gibi kullandığı dil ile televizyonun dili öğretme ve geliştirme işlevine de hizmet etmektedir. Öyleyse televizyon haber bültenleri

---

²⁹ Ahmet Çiftci ve Sevinç Kırgıl, *İçtihatlı Basın Yayın Mevzuatı*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2014, s. 54-55.

³⁰ Çiftci ve Kırgıl, *İçtihatlı Basın Yayın Mevzuatı*, 2014, s. 491.

günümüzde yozlaşma, kirlenme, bozulma, yabancı dil istilâsında kalma gibi pek çok dil sorunu ile karşı karşıya kalan Türkçenin korunması ve doğru aktarılması açısından önem taşır. Dolayısıyla kültürün korunmasına katkı sağlar.

Televizyon haber bültenlerinde Türkçenin doğru kullanımı sadece haberi yapan muhabirin ya da haberi sunan spikerin sorumluluğunda değildir. Altyazı operatörlerinden, kurgu personeline, haber editörlerinden genel yayın yönetmenine kadar haber kuruluşunda çalışan ve haberin düzenlenerek ekrana yansıtılmasında etkisi olan bütün çalışanlar ortak bir sorumluluğa sahiptir. Televizyon haber bültenlerinde Türkçenin kullanımına gerekli özen gösterilmesi hususunda yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

- Öncelikle haber yayınında çalışanlar (muhabir, editör, spiker, altyazı operatörü, kurgucu gibi) ana diline sahip çıkmalı ve bu bilinçle hareket ederek Türkçe kullanımı konusunda gerekli özeni göstermelidir.
- Haberi hazırlayan muhabirler ve haberleri sunan spikerler, meslekleri gereği Türkçenin doğru, güzel ve anlaşılır kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmalı ve bu konuda olabildiğince titiz davranmalıdır.
- Haber yayın kuruluşu belirli zaman aralıkları ile Türkçenin kullanımı konusunda kurum içi eğitimler düzenlemelidir.
- Habercilik mesleği pek çok meslekte olduğu gibi usta-çırak ilişkisi ile yürütülmelidir. Dolayısıyla duayen olarak kabul edilen ve bu mesleğe yıllarını harcayan isimlerden olabildiğince istifade edilmelidir.
- Haber biriminde çalışan personele diksiyon kursu alma zorunluluğu getirilmelidir. Ayrıca haberlerde altyazı kullanıldığı için Türkçe yazım kuralları konusunda da bilgili olunması gerekmektedir.
- Haberler eksik, çarpık, yanlış bilgi içermeyecek biçimde doğru bir anlatımla yazılmalı ve aynı biçimde sunulmalıdır. Muhabirlere, haberin yazma teknikleri ile ilgili eğitim verilmelidir.
- Haberleri yazarken ya da sunarken herhangi bir çelişkiye düşülürse, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünden ya da yazım kılavuzundan mutlaka yararlanılmalıdır.
- Haber yazımında Türkçe kelime kullanımına özen gösterilmelidir. Yabancı kelimeler yerine kelimelerin Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır.
- Haberler toplumda olumsuz etki oluşturabilecek argo dil içermemelidir. Haber masası şefi içerik ve yazım açısından haberde kullanılan dili denetlemelidir.
- Haber kanallarında Türkçe kullanımı ile ilgili bir özdenetim mutlaka yapılmalıdır.
- Haber dili Türkçe olmalıdır. Farklı dil ve lehçelerde haber yapılırsa, haber o dilin kurallarına uygun hazırlanmalı ve sunulmalıdır. Ayrıca farklı dil ve

lehçede yapılan haberde Türkçe altyazı yer almalıdır. Bu haberlerin denetimi de oldukça önemlidir.

- TDK, haber kuruluşlarında çalışanların sıklıkla yaptığı dil hataları ile ilgili olarak yayınlar çıkarmalı ve gerektiğinde dil uzmanlarıyla haber yayıncılarına yönelik eğitimler düzenlemelidir.
- RTÜK, Türkçe kullanımına yönelik halk tarafından yapılan şikâyetleri ivedilikle incelemeli ve bu konuda şikâyete gerek kalmadan bizzat gerekli incelemeleri yaparak yaptırım başka bir ifade ile müeyyide uygulamalıdır,
- Haber metni yani fikrî muhtevası ile sunucunun beden dili de uyumlu olmalıdır.

Kaynakça

- Akar, Murat, *RTÜK İletişim Dergisi*, Sayı. 27 (2002).
- Aziz, Aysel, *Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975.
- Aziz, Aysel, *Radyo ve Televizyona Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. S.B.F Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1981.
- Cerici, Sedat, "Türkiye'deki Televizyon Kanallarında Yayınlanan Haber Bültenlerinde Dilin Kullanılma Biçimi: Masalsı Anlatım", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, Cilt 1, 2013.
- Çiftci, Ahmet, *Farklı Dil ve Lehçelerde Yayın Hukuku*. Ankara, Gündüz Yayınevi, 2007.
- Çiftci, Ahmet ve Kırgıl Sevinç, *İçtihatlı Basın Yayın Mevzuatı*, Adalet Yayınevi Ankara, 2014
- Çiftci, Ahmet ve Kırgıl Sevinç, *İçtihatlı Basın Yayın Mevzuatı* Adalet Yayınevi Ankara, 2018.
- Demircan, A. Kadir ve Kurt Hüsamettin, *A'dan Z'ye Kamera, Televizyon, Film, Yapım-Yönetim*, Ankara, 2001.
- Develi, Hayati, *Dil Doktoru*, (8. Baskı), İstanbul, Kesit Yayınları, 2013.
- Erata, Rüştü, *Türkçe Konuşmanın Püf Noktaları*. İstanbul, Alfa Yayınları, 2010.
- Karakaş, Şuayip, "Gazi Türkiyat", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, No4, Bahar 2009.
- İçel, Kayıhan, *Kitle İletişim Hukuku*, İstanbul: Beta yayınevi,2018.
- İçel, Kayıhan ve Ünver Yener, *Kitle İletişim Hukuku* (9. Baskı), İstanbul, Beta Yayınları, 2012.
- Kongar, Emre, *Toplumsal Değişme*, İstanbul, Remzi Kitabevi,1985.
- Özgen, Murat, *Gazetecinin Etik Kimliği*. (2.baskı), İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002.
- Özkan, Mustafa, *İnsan İletişim ve Dil*. (3.Baskı). İstanbul, Akademik Kitaplar, 2010.
- Öztürk, Onur, Demokrat Parti Dönemi Basın Rejimi ve Zafer Gazetesi (1957-1960) ulus gazetesi ile karşılaştırmalı bir inceleme. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. S. 15, 2007.

RTÜK, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyon-haberleri-izleme-egilimleri-arastirmasi-8-subat-20070056.pdf>.

RTÜK, <https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkcenin-kullanimi-2018.html>.

RTÜK, <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/AltSiteler/televizyon-haberleri-izleme-egilimleri-arastirmasi-8-subat-20070056.pdf>.

Şahin, Murat, *Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı*. İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2012.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59e4923743b012.10252689.

TRT, *Yayıncılık ve Medya Sözlüğü*. Ankara, Mattek Matbaacılık, 2014.

TRT, 2014, <https://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx>.

Ünalın, Şükrü, *Dil ve Kültür*. (İkinci Baskı), Ankara, Nobel Yayınevi, 2004.

Ünsal, Füsün ve Şahin Hakan, *Spikerlik ve Türkçe Kullanımı*, Ankara: Özdoğan Matbaa Yayın, 2014.

Yaman, Ertuğrul, *Kamu Yönetiminde Etkili İletişim Rehberi*, Ankara, Gökçe Ofset, 2010.